

Forfatter: Falster, Christian

Titel: Satirer, 1720-42

Citation: Falster, Christian: "Satirer, 1720-42", i Falster, Christian: *Satirer, 1720-42*, udg. af Aage Schiøttz-Christensen, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, C.A. Reitzel, 1982, s. 7. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-falster05-shoot-idm140600520647168.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Satirer, 1720-42

INDLEDNING

I.

Enhver, der i en hast skal forklare, hvem Christian Falster var, vil begynde med at sige, at han var Holbergs samtidige, for måske derefter at pege på, at hans satirer er vokset frem af samme jordbund som Holbergs »Peder Paars«, skæmtedigte og komedier.

Holberg er førstemanden både i tid og rang. Hans stolthed er berettiget, når han i fortalen til sine Skæmtedigte (1722) siger om sig selv og andre, d.v.s. Falster: »Jeg kan rose mig af at have brudt Isen til adskillige andre smukke Vers, som nyligen udi de Materier ere komne for Lyset, og som læses af Folk med Behag og Opbyggelse«.

Isbryderen var de tre første sange af »Peder Paars«, der udkom i 1719 - en bedrift, som det ikke var Falster beskåret at gøre efter. De andre smukke vers, som nylig er kommet for lyset, er Falsters tre første satirer, udgivet anonymt fra 1720 til 21 (Holbergs fortale er dateret 12. jan. 1722).

Tiden for Falsters første fem satirer, som også er den egentlige gruppe, er det korte åremål fra 1720 til 1722 - i forhold til Holberg altså tiden imellem »Peder Paars« og komedierne.

Der kan tænkes flere grunde til, at Falster så brat holdt op, blandt dem det sammentræf, der ser ud som en tanke, at i foråret 1723 forelå på tryk og dermed tilgængelig for hele nationen de fem komedier af Holberg, der var hans første og som hidtil kun var 8 kendt af de relativt få, der havde fundet vej til teatret i Lille Grønnegade.

Vi veed intet som helst om, hvorledes Falster så på det fænomen - altså heller ikke noget om, at det skulle have betaget ham modet. Men vi er under alle omstændigheder berettigede til at se satirerne og komedierne som stykker af samme linje: hvor det ene slipper, tager det andet fat.

De er fælles om det alméne og udadvendte sigte, som Holberg for en stund havde suspenderet med sine Skæmtedigtes optagethed af personlige problemer. Men da Falsters satirer fra 1720 til 1722 kommer *før* komedierne, bliver de på deres vis en original bedrift, der varetog og imødekom samme interesser som komedierne efter dem - uden disses forsonende humor og derfor undertiden mere radikale i kritikken end de.

At satirerne opfyldte en mission, bekræftes af den eklatante succes, de fik. I 1726 oplyser »Lærde Efterretninger«, at der på fire år var solgt 6.000 eksemplarer af »Disse Tidens onde Optugtelse« (den første i rækken), hvad der efter tidens forhold er et meget højt tal. Og successen fortsatte i stadig nye oplag af samtlige satirer til hen mod århundredets midte.

Det er de satirer, der - med Rasmus Nyerups ord fra 1804 - har skaffet Falster »en hæderlig Plads paa den danske Parnas«. Netop en hæderlig - hverken mere eller mindre: Falster var ikke et primitivt poetisk geni.

Men hvad han har præsteret som satiriker i disse år før komedierne fra 1720 til 1722, føjer ham ind som organisk og værdifuldt led i vor litteraturs historie.

9

2.

Christian Falster blev født 1690 i Branderslev på Lolland, hvor faderen var præst.

Skønt drengen kun var 4 år, da faderen døde, havde denne allerede anet, at sønnens begavelse var dannet og velskikket til de smukke videnskaber, og derfor havde han bestemt, at han skulle helliges til Gud og de humane discipliner. Således siges der i hvert fald i en latinsk levnedsskildring af Falster, og ordene

skal citeres, som de står, for at læseren kan få et pust af den latinitet, som Falster åndede og levede i fra fødsel til død: »... jam decrevisse, ut ingenium filii, quod ad artes humaniores effictum et compositum esse præsenserat, Deo olim et humanioribus consecraretur disciplinis«.

Ledet og hjulpet af sin moder kom drengen ind på den vej, faderen havde anvist ham.

I sine skoleår i Nykøbing Katedralskole udfolder han de egenskaber, som siden var karakteristiske for ham: flid og dygtighed forbundet med et elskværdigt væsen, som uvilkårligt indtog alle for ham. Under adgangseksamen til universitetet tiltrækker han sig universitetsrektorens - C. Reitzers - opmærksomhed og velvilje i den grad, at han bliver den formående mands protegé både i det årstid, han lå ved universitetet, som siden, da han i 1709 var vendt tilbage til Nykøbing for at blive lærer ved sin gamle skole.

Jævnside med skolearbejdet studerede han flittigt, først og fremmest filologi, d.v.s. de romerske og græske forfattere, men også teologi - af hensyn til sin moder og gennem hende til den afdøde fader. Men 10 han tog aldrig nogen teologisk embedseksamen. Kun filologien interesserede ham, og i den tog han magistergraden i 1714.

Men da var han ikke længer i Nykøbing. Ovre i Ribe var en reform af den hensygnende Katedralskole i gang. I den forbindelse skulle stillingen som konrektor nybesættes. Herom skete der henvendelse til Falster, sagtens formidlet gennem Reitzer, og i 1712 blev den kun 22-årige unge mand kaldet til konrektoratet i Ribe.

Han forblev i denne by til sin død i 1752 - fra 1723 som skolens rektor. Da han fik tilbudt det lukrative rektorembede i Roskilde, sagde han nej, ligesom han afslog de to gange, da man ville have ham til professor i København. Nogen udenlandsrejse kom han aldrig til at foretage.

I hans liv kommer 1730 - regentskiftets år - til at danne skel. Idet den pietisme, som han afskyede, kom til magten med Christian d.6.s tronbestigelse, begynder der efter 1730 en modgang af forskellig art, der stundom kunne få ham til at tabe modet. Men velanset til det sidste var og blev han.

3.

Falsters forfatterskab falder i to afdelinger: en mindre dansk og en større latinsk. Selv lagde han størst vægt på den sidste.

Til satirerne som kærnen i det danske forfatterskab kommer et stort antal lejlighedsdigte, rettet til velyndere af skolen eller af ham selv og gennemgående holdt i den servile klientstil, som hin tid fandt naturlig.

11

En særstilling har et omhyggeligt gennearbejdet, meget langt og på sin vis monumentalt mindedig om Frederik d.4., som han afsluttede i 1737. Men et sådant værk, der bl.a. indeholdt en skarp kritik af pietisterne, var ikke velset i Christian d.6.s tid: censor - Hans Gram, der ellers gjaldt som hans gode ven - ville ikke give tilladelse til trykningen, så da Falster fik sit manuskript tilbage, så han ikke anden udvej end at give det til en tidligere elev (Andr. Raarup), i hvis kreds man holdt det højt i ære og tog talrige afskrifter af det, indtil Raarup i 1770 besørgede en trykt udgave med titlen »Vers over Kong Friederich den Fierde«.

På grænsen mellem det danske og det latinske forfatterskab står to oversættelser: den første af Ovids *Tristia* fra 1719, den anden den oversættelse af Juvenals 14. satire, som han havde foretaget, før han begyndte sine egne danske satirer, men først udgav 1731, ledsaget af den latinske tekst og latinsk interpretation.

Det latinske forfatterskab består først og fremmest af en række bøger af filologisk art, beregnet på et europæisk publikum af fagfæller og derfor som regel udgivet både i Flensborg og i Leipzig. Skønt de indbragte ham anseelse, kunne han ingen forlægger finde til det største af dem. Da værket er en omfattende kommentar til »Attiske nætter« af Aulus Gellius, kaldte han det for »Ripensiske nætter« (*Noctes Ripenses*). Manuskriptet, der er på ikke mindre end 2046 sider, overgik ved hans død til Universitetsbiblioteket.

12

Hovedværket i den latinske afdeling var dog ikke af fagvidenskabelig art, men en samling af korte, veloplagte essays om en mangfoldighed af emner, som han mødte dem under sin læsning eller hen ad

dagen og vejen i Ribe - et kritisk-kunstnerisk arbejde af type som Holbergs Epistler. Under titlen *Amoenitates Philologicæ* blev de udgivet et så fornemt sted som Amsterdam i årene fra 1729 til 32. Lægger man et gnidret skillingstryk af en af hans danske satirer ved siden af de tre statelige, smukt trykte bind og skuer hunden på hårene, forstår man bedre, at Falster kunne søge sin ære og anseelse på den latinske side!

Da han er langt mere fri og åbenhjertig på latin end på dansk, indeholder *Amoenitates* mangt og meget af betydning for satirerne. De citeres i det følgende -trods brug af den latinske titel - efter DSLs udgave af den danske oversættelse 1919-20, som Jørgen Olrik gav titlen *Lærdoms Lystgaard*.

4.

Af kilder til viden om Falsters liv og levned er den eneste samtidige den allerede nævnte latinske biografi: Hans Hansens tre små hæfter »*De vita et rebus Christiani Falsteri commentariolus*«, I-III, Flensborg 1769-70. Da Hans Hansen var en af Falsters taknemmelige og beundrende elever, og da han siden blev hans medlærer i Ribe, er der grund til at antage, at hans oplysninger beror på meddelelse fra Falster selv, Den danske digtning interesserer latineren Hans Hansen sig ikke for: den omtales kun flygtigt som Falsters *carmina linguâ vernaculâ*, d.e. digte på folkesproget, d.v.s. dansk, og der nævnes ingen titler.

13

Falster stod i udstrakt brevveksling med udenlandske fagfæller. Denne brevveksling, der naturligvis er på latin, opbevares nu på Det kgl. Bibliotek. N. M. Petersen har gennemgået den til brug for Falsterafsnittene i sin litteraturhistorie og har i dennes fjerde bind (1858) citeret relevante breve, ofte *in extenso*.

Under titlen *Falsteriana* udgav Chr. Bruun i 1869 Falsters danske brevveksling - en kilde af rang.

Endelig har Bjørn Kornerup i andet bind af sin »*Ribe Katedralskoles Historie*« (1952) s. 120-239 givet en skildring af skolemanden Falster så grundig, så smuk og levende, som det kan gøres, og da skolemanden er en så væsentlig del af den hele Falster, bliver Kornerups veldokumenterede redegørelser en hovedkilde også for den, der beskæftiger sig med digteren Falster.

5.

Christian Falster blev den første her i landet, der lod teologien ligge for at vælge filologien som studium og skolearbejdet som endelig og eneste livsgerning. Han bandt sig til skolen, medens teologerne, der blot tjente »for promotion«, som det hedder i en bekendtgørelse, kunne gøre sig fri af det dårligt betalte arbejde og flytte over i et godt præstekald. Rektorerne, der var biskoppernes underordnede og ikke synderligt ansete, gik også den vej.

Valget af skolen blev Falsters skæbne. Set fra vor tid var det et naturligt udslag af den differentiering og specialisering, som udviklingen mod et mere 14 kompliceret samfund måtte føre med sig. Men for ham selv blev det betydningsfuldere end som så, idet det viste sig, at indsnævringen til skolemand alene indeholdt muligheden af en udvidelse, der stred mod Enevældens væsen.

Livet igennem anså han sig for Enevældens fuldtro tjener, så når den vennesæle og harmonisøgende mand alligevel kom ud i konflikter med dens organer - bispeembedet i Ribe, centraladministrationen, til sidst hoffet, jvf. det rejseforbud, som han i 1732 fik tildelt »ab aula« - beroede det ikke på overvejelser af oppositionel karakter, men på et uforudset opvæld af følgefænomener i tilslutning til det tilsyneladende neutrale valg af livsbane.

I det opvæld havde han sit egentlige liv, og her skal man også søge udspringet for hans danske digtning.

6.

Ud fra sine egne forudsætninger har efterslægten undertiden været for tilbøjelig til at tage spiren for frugten og gjort f.eks. Holberg til større frihedsmand, end det var ham beskåret at være i et samfund, som vi i dag ville kalde en diktaturstat.

Også Bjørn Kornerup falder for fristelsen, når han i sin fremstilling af Ribe Katedralskoles historie bruger følgende citat fra Falsters *Amoenitates* (3. part, XV) som motto for bogens store Falsterafsnit: *Ingenui nati sumus, honestam libertatem a natura dotem vitæ nacti* for senere i en sammenhæng, der priser Falsters undsigelse af pietisterne, at oversætte det således: »Fribaarne er vi født, og af Naturen har vi som Arvegods modtaget Frihedens ædle Gave«.2 15 Den slags latinske Marseillaiser kunne Falster vel synge, når han sad for sig selv i sit studerekammer beskæftiget med studiet af klassikere, der ikke havde aflagt ed på kongelov og konfession.

Men når filologen trådte ud af sit *musæum* og blev rektor i dagens Ribe, forvandlede den fribårne til subaltern i stramt underordningsforhold til en overordnet, der repræsenterede både kongelov og konfession. Det blev et af lykkens lunefulde kast, at Falster i den mellemste af sine tre biskopper - biskop Anchersen - fik en overordnet, der var indbegrebet af alt det mekanisk umenneskelige i Enevælden. Det, der for Falster var det egentlige, blev over for den mand til det ikke-eksisterende.

I forbindelse med striden med biskop Anchersen i 1738, den sidste og bitreste, siger Kornerup, at Falster har været tilbøjelig til at forveksle sine ønsker og sine selvtagne friheder med livets virkelighed, hvorfor han i en konfliktsituation måtte komme til at trække det korteste strå.3

Det eneste, man her kunne ønske tilføjet, er en nærmere bestemmelse af Falsters ønsker. De er ikke vage dagdrømmerier ud i det blå om storhed og sligt. De har bestemt retning og indhold, idet de kan defineres som ønsker om del i den *honestam libertas*, den frihed i det menneskelige, han mødte hos sine klassikere.

Men som følge af hans egen absolutte respekt for den herskende absolutisme i stat og kirke kunne hans tilslutning til den frihed kun blive til en vis grad.

Det »til en vis grad« svæver over alt, hvad han 16 har skrevet. Men det er bemærkelsesværdigt, at graden er højere i den latinske del af forfatterskabet end i den danske.

Romersproget var ikke alene eksklusivt, det var også udviklet som organ for en rigtfacetteret åndskultur, så når han desuden udgav latinske skrifter i Amsterdam, hvorhen den danske censur ikke nåede, kunne meget siges på latin, der ikke kunne siges på dansk.

Derfor kan man i hans *Amoenitates* træffe mangan velturert passage, der ånder ubekymret frihed. I den discurs, hvor han gør rede for sit valg af livs vej (i.part, III, cit. efter Jørgen Olriks oversættelse), fortæller han, at han lod teologien ligge, fordi han skræmtes bort af teologernes indbyrdes hadefuldhed, og i stedet valgte de humane videnskaber, til hvilke han droges af en forunderlig sindets magt: »Jeg derimod lever i Philologiens Rige som i en fri Republique og dømmes frit om humane Sager«.

Men ud over en svæven frem og tilbage mellem en større og mindre grad kom han ikke, hverken på latin eller dansk - og det kan ingen bebrejde ham, thi hvorledes skulle han have båret sig ad med det?

Ingenui nati sumus! Fribårne er vi født! Men efter tidsalderens vilkår kunne fødselsretten kun anes som spire, ikke nydes som frugt.

7.

Medens Holberg skyede og i kraft af sit temperament i grunden ringeagtede pædagogens gerning, taler Falster om sin »umættelige lyst til at undervise« (*insatia- 17 billis docendi cupiditas*), og Kornerup bestemmer med rette den lyst som livsnerven i hans væsen.4

Om Falster som lærer nøjes hans gamle elever med superlativer uden egentlig karakteristik.

Derimod har han et enkelt sted givet en levende skildring af sig selv som rektor over for - eller imellem -

sine disciple. Det sker i den discurs, der har titlen: »Om Fyrstens Myndighed over Borgernes Meninger« (*Amoenitates*, 3. part, IX).

Problemet i titlen fremkommer i forbindelse med vurderingen af en forgænger i satirefaget: den præst Jacob Worm (1642-93), der havde villet forene ideal og virkelighed uden at holde sig inden for en vis grad, hvad der førte til anklage for majestætsforbrydelse. Han blev dømt til at have sit liv forbrudt, men derefter benådet med livsvarig forvisning til Trankebar. Carl S. Petersen skriver smukt om ham i den store litteraturhistorie, men veed også, at det kan vi sagtens gøre nu - »vi, der er så heldige at leve paa den rigtige Side af Holberg«.5

Det var anderledes i samtidighedens situation.

En gruppe disciple har samlet sig for at studere Worms skrifter. Da rektoren dukker op »som Tilsynsmand«, er der træk i hans adfærd, der tyder på, at hans fordømmelse af majestætsforbryderen ikke er så absolut, som den burde være.

Ifølge dommen af 1681 skulle Worms skrifter opbrændes ved bøddelen, så rektoren burde altså have rykket dem ud af hænderne på sine disciple for at kaste dem i ilden. Men hvad gør han? Selv beskriver han det således (med min fremhævelse): »Jeg beser 18 dem, og da de ved første Øjekast vare mig velbekendte, giver jeg dem tilbage til deres Læsere, med Tilføjende af, at vor Poet ikkun havde gjort sig slet fortjent af sin Skarpsindighed«. Den tilbagelevering ville en biskop Anchersen have misbilliget som nyt bevis på det, han kaldte rektorens indplantning af »den fordømmelige Ulydigheds Sæd« i disciplene.6

Heller ikke, da de unge tilstår, at de føler sig tiltalt af Worms demaskering af Enevældens misbrug ved embedsbesættelser, nedtordner rektoren dem, men indlader sig tværtimod i venskabelig samtale med dem.

At det ikke er en rektoral monolog, fremgår af, at et medlem af gruppen senere kommer til orde. Da rektoren med behørig belæg fra klassikerne har fået forklaret, at hvad fyrsten gør, er altid det rigtige (»Sagen hører ej under min Domstol, men det er min Lydighedspligt tavs at samtykke«), tillader en af de unge sig at kalde en sådan ærefrygt »usigelig dum« og har selv en velplaceret ripost fra Plutark: »Kongen er god, men hans venner slemme«.

Over for sit europæiske publikum bærer latinskribenten Falster sig her ad som Pierre Bayle i den berømte »Dictionaire«: han fremmer en mening ved tilsyneladende at bekæmpe den, og ad den vej frelser han sit sind uden at skade sine disciple.

Men i Danmark var en debat som den i discursen forsåvidt forældet, som den forelå forudgrebet i en meget læst satire: »*Dend Uforsvarlige Recommendation*« fra 1722, forfattet af en anonym - d.v.s. Christian Falster. I den kritiserer han forfremmelser og 19 embedsbesættelser ud fra samme standpunkt som disciplene i discursen, ligesom han også sikrer sig ved at lade forstå, at kongen er god, men hans venner slemme.

Den latinske discurs så først lyset i 1732. Men der er ikke noget i vejen for, at Falster kan have haft teksten liggende i mange år - så mange, at discursen får prioriteten.

Umiddelbart virker optrinet i discursen som tilskyndelse til satiren, og man ville i så fald have en dokumentation af den organiske forbindelse mellem pædagog og satiredigter.

8.

Medens Holberg blev digter ud af overskuddet i sin natur (den »poetiske Raptus«), måtte Falster hjælpes ind i poesien, og da det sker, knytter han sig til den ved en bevidst viljesakt i forbindelse med den »umættelige lyst til at undervise«, der for ham var det uvilkårliges manifestation.*

Allerede før Ribetiden havde filologen i ham drevet ham til oversættelsen af Ovids *Tristia*, der dog først udkom 1719. Da han var blevet konrektor i Ribe og førstekraft ved skolen, forener filologen sig med pædagogen, og ud fra den dobbelte tilskyndelse fuldfører* 20 han en metrisk oversættelse af Juvenals 14. satire -den med det berømte slogan: »*Maxima debet ur puero reverentia!*«, d.e. man skylder den opvoksende ungdom den største ærbødighed og omsorg!

Medens Ovid-oversættelsen var på rimele alexandrinere, verterer han Juvenal i den ældre danske satiredignings dragt - den rimele, ottelinjede strofe med regelmæssig vekslen af fire- og trefodsjamber,

som han siden anvender i samtlige sine danske satirer.

Da Juvenaloversættelsen er færdig, sender han den i manuskript til sin patron Chr. Rantzau (1684-1771) med anmodning om at måtte tilegne ham den. Men Rantzau er ikke tilfreds. I kraft af sin sikre sans for litterær værdi ser han, at med al god vilje har Falster forringet Juvenal, og så svarer han ham således:7

... mens almindeligen at anmercke, da er det efter mit tykke en al for tvungen, for ei at sige umuelig Sag, med fuldkommen god held i lige mange Vers at oversætte en *Poet* ...

Men til det negative i afvisningen følger Rantzau derefter en positiv opfordring, der viser ham som Holbergs medvinder - en mand i ægte samføling med det nybrud i dansk åndsliv, der finder sted i tiden omkring 1720.

Medens hans ene klient - Holberg - i så henseende kunne klare sig selv og tilmed gå i spidsen, vil Rantzau nu gerne have sin anden klient, den forsigtige og mindre oprindelige Falster, med i samme bevægelse fra *les Anciens* over til *les Modernes*. Han fortsætter sit brev således: 21
... dernest, var det ei vanskeligere end misligt, skulde jeg holde det for langt lettere at *imitére* ved *application* paa wore tider en *Poet*, end at *vertére* ham ...

Den klare tanke i det tunge sprog er den, at i stedet for at oversætte en gammel Juvenal skulle man hellere søge at blive en ny: du skal ikke oversætte romernes Juvenal - du skal blive danskernes! Rantzau bruger ganske vist ordet *imitere*, men imitere på den måde er ikke at imitere, men at blive sig selv.

Efter det svar anser klienten Falster det for sin skyldighed at stille sin Juvenal i bero - hvad han også gør.

Medens man siden Christen Thaarups Falsterudgave 1840 har ment, at versionen forelå i en nu tabt udgave fra 1718 eller 19 (således Ehrencron-Müller i hans Forfatterlexicon, 1926), fremgår det med sikkerhed af oversete udtalelser i Falsters fortale, at den har henligget i hans skuffe, indtil den fremkom i den smukke udgave fra 1731.

At Falsters vej til poesien har været den, der her antages, bestyrkes af denne midlertidige henlæggelse af Juvenalversionen: gennem det tomrum, der derved opstår, får antagelsen sammenhæng og sandsynlighed.

Efter Rantzaus brev har Falster befundet sig i en tilstand af rådvildhed. Hvorledes skulle han, der var så bunden til de Gamle, nu kunne gå over til de Moderne?

Som yderligere tilskyndelse sender Rantzau ham 22
året efter det hidtil udkomne af »Peder Paars« med følgende bemærkning:8
... jeg vil ønske dend for HE r *Rector* maa have *Gratiam Novitatis*, er ellers efter mit tykke en schmuk *invention* og Klygtig indfald ...

Det er ord, som man gerne kunne sætte i gulddramme som vidnesbyrd om en adelsmand, der levede op til de gyldne kæders forpligtelse.

Med tanken på vore sædvanlige barrierer over for ny erkendelse må man beundre, at denne mand straks har forstået Holbergs digt efter dets hensigt. Ifølge Ehrencron-Müllers Holbergbibliografi (II, s. 134) forekommer der ikke andre positive udtalelser fra den umiddelbare samtid end denne af Rantzau.

9.

Det var med sådanne incitament, Rantzau manudcerede Falster frem til dansk digter. Under de forhold kan der ikke blive tale om et gennembrud med glans af det ekstraordinære, og det er der heller ikke i den skildring, Falster selv giver af øjeblikket.

Da han udgav alle sine satirer anonymt og ved lejlighed kun nødtvungent løfter sløret over dem en smule, er det så meget mere påfaldende, at han har helliget tilblivelsen og indholdet af en enkelt af dem en hel discurs i *Amoenitates* (XII i 2. part fra 1731).

Denne således udvalgte og særmærkede satire er »Verden som et Doll-Huus«. Den usædvanlige meddelelsestrang i forbindelse med den må bero på, at for ham selv har denne satire haft karakter af det særlige. Og da hvorfor? Fordi den var hans gennembrud til denne art af poesi.

I løbet af discursens debat af det tilfælde af utilregnelighed, der var indtruffet, da J.B. (d.e. Jacob Blom) fra Fanø over for stiftøvrigheden i Ribe udråbte sig selv til kejser og himlens sendebud, sker det, at en af de tilstedeværende smilende tilråber Falster disse linjer af Juvenals 14. satire:
Non unus mentes agitat furor; ille sororis in manibus vultu Eumenidum terretur et igni, hic bove percusso mugire Agamemnona credit aut Ithacum ...

I prosaisk oversættelse: »Det er ikke samme ene raseri, der opvigler sindene; hin skræmmes i søsterens arme af Eumenidernes åsyn og ild, denne tror, når han har stukket oxen, at det er Agamemnon eller Ithacieren, der brøler«. *Hin* er Orestes, *denne* Ajax.

Da Falster jo selv havde oversat den 14. satire og velsagtens kunne den udenad, er citatet i sig selv ikke nyt for ham. Det fik betydning, fordi det kom i rette øjeblik.

Der er ingen lyrisk flugt over hans kommentar til momentet, og dog er det beretningen om en afgørelse: Disse Ord overvejede jeg siden dybere og slog mit Sind til at skrive en *Satire* i danske Vers, hvilken jeg gav Titel af *Verden et Galehus*.

Der kan næppe være tvivl om, at han her meddeler tilkomsten af en ny forståelse, et nyt syn, noget, som kun indtræffer én gang, og da den ene gang jo nødvendigvis også må være første gang, må den satire, der nævnes i forbindelse med den, være hans første, d.v.s. at »Verden som et Doll-Huus« er hans gennembrudsværk - så at sige hans »Guldhorn«!
24

Falster er kommet til at indse, at han med *carmina vernacula* - digte på dansk - ikke stiger ned, men op.

Det er det, der er gennembruddet. Bevægelsen er ikke uvilkårlig, men noget, han beslutter sig til klart bevidst, jvf. det udprægede viljeselement i originaltekstens *animum ... appellebam*, oversættelsens »slog mit Sind til«.9

Siden Rantzaus brev har Juvenal for Falster været associeret med patronens opfordring til ham om at blive en dansk Juvenal, og så kommer citatet som en åbenbaring af, at han kan blive det uden at gøre sig til en anden end den, han altid var: også som dansk digter kan latinhumanisten forblive sig selv lig, også ad den vej kan han læske sin »umættelige lyst til at undervise«!

Medens det for os er naturligt at opfatte forholdet mellem virkeligheden og forvrængningen af den i psykologiens kategorier, opfatter Falster det på gammeldags vis i etikens: den sindssyge svigter pligten til at erkende sig selv i sin begrænsning, så når Orestes og Ajax lader sig gribe af en *furor*, der formørker selverkendelsen, realiserer de kløften mellem *esse* og *viden* - mellem *være* og *synes* - og påkalder derved den pædagogiske latinhumanists forargelse over den skilsmisse.

På den har enhver tidsalder sine eksempler. Hent du nu dine ud af dem, vor egen aktualitet byder på, fortæl dem på dansk og *metro vernaculo* - og du har fyldestgjort Rantzaus fordring!

Det forbillede, latinhumanisten altid søger, måtte nu være dansk, og der kan da i gennembrudsøjeblikket 25 være sprunget en gnist over fra Juvenalcitatet til Tøger Reenbergs *Verdens Daarekiste* (1699). En dårekiste er jo et galleri af *furor* i variationer. Dem kan du skildre, idet du som udefra kommende tilskuer bevæger dig fra nummer til nummer som på en udstilling -for øvrigt et kompositionsprincip, der er med til at skille denne satire ud fra de andre.

Så kunne han gå i gang med sin første danske satire og befolke sit »Doll-Huus« med lemmer, hvis galskab rettelig må kaldes karakterbrist. De er ikke et anliggende for lægen, men for moralisten, som også er til stede overalt.

10.

Som satirerne blev offentliggjort, er »Verden som et Doll-Huus« ikke den første, men den sjette i rækken. Alligevel viser en nærmere betragtning, at den placering er så langt fra at udelukke den som gennembrudsværk, at den tværtimod gør antagelsen endnu sandsynligere.

Men først må det hele corpus af satirer afgrænses. Da Falster udgav alle sine satirer anonymt, har der

fra hans tid til vor eksisteret et autenti-problem: hvilke satirer er ægte og hvilke ikke? »Det har haft sine Vanskeligheder at fastslå Omfanget af F.s danske Forfatterskab«, siger J. Paludan i *Bricka*. Var det det rigtige valg, Christian Thaarup traf, da han i 1840 for »Samfundet til den danske Litteraturs Fremme« besørgede den første samlede udgave af satirerne?

Tilføjelsen af satirer, som ingen af Falsters samtidige har fundet på at nævne som hans, er først begyndt 26 i det 19. århundrede og da foretaget ikke alene vilkårligt, men også undertiden med en påfaldende ufølsomhed over for Falsters væsen som digter, så man har tillagt ham makværk, der skæmmer hans navn. Men selv om det var mesterværker, har man heller ikke blot af den grund ret til at anse dem for Falsters: for det ene som det andet må autenti kunne dokumenteres. For øvrigt er der i intet af de problematiske tilfælde tale om mesterværker, selv om noget rigtignok er bedre end andet.

Den afgørelse, som ligger til grund for nærværende nye udgave, er truffet på grundlag af de undersøgelser, udgiveren har gjort rede for med artiklen: »Er de satirer, der tillægges Falster, alle autentiske?« i *Danske Studier*, 1980, hvortil der må henvises én gang for alle.

I henhold til den samt til Kjeld Elkjær: »AarhusTids-Fordriv«, 1978, kan der ikke anføres noget bevis, ræsonnement eller anden form for argumentation for medtagelsen af følgende fire, skønt Thaarup har de tre i sin bibliografi og alle fire er anført som Falsterværker i Ehrencron-Müllers Forfatterlexicon (III, 1926):

a. Aarhus-Tids-Fordriv over Nickels Avanture, 1721.

b. Det daarlige Giftermaal, 1722.

c. Gierigheds Afmaling, 1722.

d. Nyttig og absolut nødvendig Betænkning om Frieri og Giftermaal, 1731.

De satirer, som med sikkerhed kan tillægges Falster, og som nu genudgives sammen med Juvenaloversættelsen fra 1731, er følgende:

27

1. Disse Tidens onde Optugtelse, 1720.

2. Daarers almodiske Leve-Regler, 1721.

3. Dend daarlige udenlandske Rejse og modige Hiemkomst, 1721.

4. Dend U-tidige Rang-Syge, 1722.

5. Dend Uforsvarlige Recommendation, 1722.

6. Verden som et Doll-Huus, 1730.

7. Om falske Venner, 1739.

8. Den Latinske Skrивerstue, 1742. Idet den kánon af 11 satirer, der blev til med R. Nyerups »... saa vidt jeg har kunnet udfinde« fra 1808 og befæstet med Thaarups udgave 1840, uvilkårligt måtte blive antaget som sand, har det været overvejet, om nærv. udgave ikke burde tage hensyn hertil ved i et tillæg at medtage i hvert fald de to ikke-verificerede satirer, som Thaarup bringer (idet den tredje blot nævnes i bibliografien). Med al forståelse af den således opståede tradition blev det dog den endelige afgørelse, at de ikke-verificerede satirer ikke skulle medtages, heller ikke i et tillæg, idet ethvert andet valg ville give plads for usikkerhed og tilfældighed.

Med hensyn til dateringen af »Disse Tidens onde Optugtelse« - altså den første - er der det drilagtige, at førstetrykket har årstallet 1716! Hvis det var rigtigt, ville der komme uorden i litteraturhistorien, idet æren som foregangsmand måtte flyttes fra Holberg over til Falster.

Men Holberg beholder æren. Hans fordring på at være den, der brød isen til »adskillige andre smukke Vers«, d.e. Falsters, står ved magt. Holberg kan her kun tænke på »Peder Paars« (som Rantzau jo også 28 havde sendt Falster netop som isbryder!), og i så fald må »Disse Tidens onde Optugtelse« være senere end 1719.

Det samme fremgår af den første offentlige omtale af Falsters satirer: Andr. Hojers anmeldelse af de to første i hans *Nova Literaria*, 1721. Her oplyser han, at det skyldes en fejl af bogtrykkeren, når 1716 har sneget sig ind på titelbladet i stedet for 1720 (... *in cuius Titulo errore Typothetæ 1716 pro 1720 irrepsit*).¹⁰ Og havde den pågældende satire været flere år ældre, kunne Hojer heller ikke nu have anført den som velkommen bestanddel af det nybrud i dansk satiredigtning, som fædrelandets litterære republik ifølge ham har set »for få måneder siden« (*paucis abhinc mensibus*). Endelig indeholder digtet selv et utvetydigt vidnesbyrd: kardinal Alberoni omtales som udjaget af Spanien, og da han forlod dette land den 12.dec. 1719, er vort digt gjort færdigt efter den dato og trykt efter nytår, d.v.s. i løbet af 1720.

Falster udsendte sin første satire i 1720 og sin sidste i 1742. Inden for disse yderpunkter tegner de øvrige årstal en gruppering, som det er værd at mærke sig.

De fem første satirer udkommer i hurtig rækkefølge i årene 1720-22, der således bliver tiden for Falsters egentlige satiredigtning, idet der ved en *egentlig* satire forstås en satire med alment sigte og en dertil

svarende forfatterholdning (hvad digterens jeg har af sindsbevægelse, forløses af og rummes i den kritik, der fremføres som objektiv).

Først efter en bemærkelsesværdig pause på 8 år udkommer »Verden som et Doll-Huus«. Efter sit 29 indhold hører den til den første gruppe, den almene -indtil den til slut kommer til en personlig bekendelse af mismod, som er ny.

Dette nye element bærer satiren »Om falske Venner«, der kommer 9 år senere som bidrag til Holbergs verskonkurrence. Dens kerne er meddelselsen af et hidtil tyngende personligt livsforhold.

Med »Den latinske Skriverstue« - den sidste i rækken - vender Falster tilbage til det almene, men med snævrere og mere tilfældigt sigte end i den første gruppe. Den er formentlig blevet til på opfordring af Bolle Luxdorff, i hvis samling af danske vers den udkommer i februarhæftet 1742.

Da de historiske forhold, der anføres i digtets to første strofer, hører hjemme i januar samme år, har Falster skrevet denne satire på mindre end en måned: oplivet ved lejligheden til at opfriske gamle talanger har han grebet en aktuell meningsudveksling med en tidligere kollega og nuværende præst og så skrevet løs og hvorhen pennen ville føre ham. Det er dog næppe helt tilfældigt, at kritikken altid ender hos teologerne, idet det jo var den herskende pietisme i Christian d.6.s tid, der havde hindret hans rejse til Holland og lagt en alvorlig dæmper på hans virksomhed som skribent (ligesom det ikke lykkedes ham at få sit store digt om Frederik d. 4. ud, strandede også hans *Introductio in Philosophiam Coelestem*, der stadig henligger som manuskript. Behersket og begrænset af Falsters bestandige »til en vis grad« fortsætter det lille, men omhyggeligt udførte arbejde den linje i hans *Amoenitates*, der peger frem mod Lessing og hans Nathan den Vise).

30

For en forbindelse med Luxdorff just i de første dage af 1742 taler det, at næste hæfte af Luxdorffs »Samling«, martshæftet, bragte ikke mindre end tre navngivne digte af Falster - to gratulationsdigte til fornemme damer og den »Supplique til Kongen«, som næppe kan være kommet til Luxdorffs kundskab uden Falsters egen medvirken.

Der tegner sig således følgende forløb:

Falster har skrevet sine første satirer i godt humør og ud af karsken bælg (de fem almene eller egentlige satirer fra 1720-22). Så standser den frugtbare, men kortvarige produktion brat, og da han otte år efter tager den op til vurdering, har han tabt modet og giver op (den personlige slutning af »Verden som et Doll-Huus«, 1730), og det da indtrædende mørksyn har bredt sig og dominerer i det rent personlige digt om falske venner fra 1739. I 1742 har han dog efter tilskyndelse udefra følt sig opmuntret til at genoptage holdningen i de første, egentlige satirer, men det hastige lejlighedsarbejde, der blev resultatet, faldt ud som en krydsning mellem de to intentioner, idet der anes et personligt engagement bag det almene - og snævre - sigte.

11

Vendepunktet indtræder med »Verden som et Doll-Huus«, der begynder i det almene og ender i det personlige.

Det er i denne forbindelse meget påfaldende, at den danske satire offentliggjordes i 1730, men den latinske discurs om den først året efter - i 1731 i 2. part af *Amoenitates*.

31

Enhver, der ville, kunne altså nu sammenligne den latinske redegørelse for temaet med den danske realisering af det og ad den vej få forklaret, at satiredigteren har skiftet holdning. Der er forskel mellem den oprindelige form, som discursen meddeler, og den endelige form i den trykte udgave fra 1730: det latinske lyssyn fra dengang er blevet til et dansk mørksyn nu.

Efter de muligheder for en tidsbestemmelse, discursen indeholder, kan dens tid med ret stor tilnærmelse til vished fastsættes til *engang i løbet af 1719* efter dette års 10. jan. - d.v.s. efter datoen for det brev fra Rantzau, der opfordrede Falster til at blive en dansk Juvenal. Medens der m.h.t. tidsbestemmelserne i øvrigt henvises til udgiverens artikel i *Danske Studier*, 1981, skal her nævnes, hvorledes Falster trækker en af dem ind ved hårene: når han i debatten henviser til et brev, han har modtaget d. 22. febr. 1718, er denne i og for sig helt overflødige eller uvedkommende oplysning beregnet på at lade læseren af 1731 forstå, at det, han her læser om, må lægges tilbage i årene hen mod tidspunktet for den anførte brevdato.

Den latinske skitse fra 1719 adskiller sig fra den danske udførelse fra 1730 på en række mindre væsentlige og ét meget væsentligt punkt.

I den danske form er afsnittet »drengen« (*puer*) faldet ud og erstattet med en dublet til den »lille jomfru« (*virguncula*). Endvidere er afsnittet om »soldaten« (*miles*) udgået uden erstatning, hvorved den danske forms antal af værelser reduceres fra 10 til 9.

32

Medens disse ændringer forekommer neutrale, mærkes der hensigt, når førsteforens 8 og 9 byttes om, så man i den danske redaktion kommer umiddelbart fra den hårde kritik af *religiosus* til det sidste afsnit om digteren selv (*ego ipsemet*): forståelsen af digterens mismod ved den kritiske gerning ledes derved uvilkårligt i retning af et uovervindeligt religiøst hykleri som dets kilde.

Men - og det er det væsentlige punkt - i den latinske skitse fra 1719 er der slet ikke noget mismod! Det er først kommet til i redaktionen fra 1730 og da som noget helt nyt. Enhver, der sammenligner, ser det.

Tøger Reenberg havde sluttet sin »Verdens Daarekiste« med at anbringe sig selv i den: »Jeg og af samme *Vanitet*, - Blant andre Narrer fleere, - Vil her mig gjøre til Poet, - og Daarer reformere«. Også Falster anbringer sig selv som den sidste i rækken af galehuslemmer såvel i det latinske referat som i den danske udførelse.

Men han er ikke den samme begge steder. Fra 1719 til 1730 er satirikerens i ham undergået en radikal forvandling.

I den første støbning - den latinske - er holdningen humorens som hos Holberg. Som denne ikke glemmer sig selv, når han raillerer med andre, gør Falster det heller ikke. Hovedparten af det kortfattede referat af *egoipsemet-afsnittet* udgøres af dette citat af Seneca, hvis visdom Falster gør til sin: »Naar jeg engang vil forlyste mig ved en Nar, behøver jeg ikke at lede langt borte: jeg ler ad mig selv«.

33

Men i den danske form fra 1730 er al selvanalyse i humorens forsonende ånd borte. Når han nu vender blikket mod sig selv, ser han ikke længer sit slægtskab med de andre narre, men kun sin forskel fra dem: medens de er tåbelige o.s.v., er han den naive idealist, der har troet, at han kunne reformere verden, men som nu under veklager tvinges til at indse, at den opgave, han har fået pålagt af Sokrates, er over evne. Han har givet op. Det *kan* ikke nytte!

Som satiredigtningens sprog var udviklet, savnede det udtryk for det patetisk smertefulde. Så da Falster bekender tragedien ved opgivelsen af en ideel stræben, sker det i disse yderst jævne ord, der søger flugt ved at læne sig op ad ordsprogene:

Hans Skiers-Ild dog ey rensende kand
De sudlervurne Siæle;
En Hore vil dog have Mand
Og Tyven vil dog stiaele.

»Verden som et Doll-Huus« blev i sin tid til som hans gennembrud til den satiriske poesi, men af en utilfredshed med den, hvis grund vi ikke kender og heller ikke kan gisne om ud fra det latinske referat, henlagde han den i stedet for at lade den udkomme som den første af sine satirer med alment sigte.

Da de øvrige fem af denne gruppe er udkommet og tiden går, kommer han mere og mere til at indse, at verden ikke kan hjælpes, fordi den er og bliver et galehus, og da denne opfattelse har fæstnet sig til overbevisning, tager han i 1730 sin satire med galehuset frem igen, ændrer den i overensstemmelse med sit mørksyn, på visse punkter radikalt - og udgiver den.

34

Tidspunktet var ikke tilfældigt.

Året 1730 var jo året for det regentskifte, der gjorde ham modløs og tavs. Stemningen under Christian d.6. standsede Falsters virksomhed, ligesom den gav Holbergs en anden retning - siger N. M. Petersen (IV, 2. 277).

Som yderligere og endelig oplysning for dem, det måtte interessere, medtager han året efter i *Amoenitatesy* 1731, den latinske tekst om »Verden et Galehus«, som han har haft liggende i sit skrin siden 1719 og nu optrykker uden ændringer.

Den, der læser teksterne i den kronologiske orden - først den latinske, så den danske - ser, hvorledes det, der skulle have været hans goddag til poesien, er blevet forvandlet til hans farvel.

12.

Som følge af omstændighederne ved tilblivelsen og offentliggørelsen af »Verden som et Doll-Huus« må tidsgrænsen for de egentlige satirer rykkes tilbage fra 1730 til 1722, hvilket igen vil sige, at som satiredigter har Falster kun blomstret de få år fra 1720 til 1722.

Hvorfor standsede han?

Det var som nævnt ikke af mangel på anerkendelse, og vi veed intetsomhelst om, hvorvidt han skulle have følt sig overfløjet, da det første bind af Holbergs komedier udkom i 1723.

Derimod er det rimeligt at hæfte sig ved, at Falster blev udnævnt til rektor i 1723 og allerede fra slutningen af det foregående år har vidst, at det ville ske.

Medens han i 1712 var blevet ansat som konrektor 35 af biskoppen alene, blev kaldelsen til rektor konfirmeret af kongen, og med den nye værdighed kan den loyale mand være blevet betænkelig ved at gå videre ad en bane, som han i overensstemmelse med en ældre tids begreber allerede før havde fundet mindre anseelig end filologens og skolemandens - på grænsen til det kompromitterende.

På den større scene gav Montesquieu udtryk for den ældre opfattelse, da han i 1716 udgav sine satiriske »Lettres Persanes« anonymt med den forklaring i forordet, at han frygtede for, folk skulle sige, at han kunne have brugt sin tid til noget bedre, samt at dette var en alvorlig mand uværdigt (»... il devrait employer son temps à quelque chose de mieux, cela n'est pas digne d'un homme grave«).¹¹

Falster havde samme frygt. Det var derfor, han altid var så øm over sin anonymitet, og derfor, at hans forstående venner og bekendte tier så godt som fuldstændig om hans indsats som digter af danske satirer (Chr. Rantzau er her den eneste undtagelse). Rasmus Nyerup undrer sig i 1804 over, at »der i de mange forskellige Breve, hvori der så tidt forekommer Efterretninger om hans litteraire Sysler ... sågodtsom aldrig tales om de Satirer, der har skaffet ham en hæderlig Plads på den danske Parnas«.¹²

Men på den anden side viser korrespondenternes tavshed, at anonymiteten har fungeret, som den skulle, så i ly af den kunne han i og for sig godt have fortsat.

Når han ikke gjorde det, må der foruden de andre mulige grunde også have været noget i selve 36 virksomheden som satiriker, der fik ham til at standse. Det var ikke mismodet ved de udeblivende resultater: det indfandt sig først senere i tiden hen mod 1730. Det var angsten for at komme til at gå for vidt.

Falster var en forsigtig mand: *Candide, sed caute!* - var hans valgsprog. Oprigtigt, men forsigtigt! Søren Lintrup taler om hans »bekendte *prudence*«,¹³ og det er den, der har gjort ham betænkelig ved det politiske engagement, satirerne førte ham længere og længere ind i - ikke just fordi han var bange for sit skind, men fordi det bragte ham i konflikt med kardinalpunktet i hans egen politiske overbevisning: den ubetingede loyalitet over for monarken.

Hvad enten man afleder hans ideer om den rette statsform af klassikernes tanker om samfundet som et organisk hele, hvor enhver gør sin pligt (Platon), eller af den danske enevældes egen idealitet, ser Falster i alle tilfælde den absolutte kongemagt som identisk med »det gemene bedste«, som han bestandig appellerer til som højesteretten i det jordiske. For det var kongen garanten, så kongen og hans gerning hverken ville eller kunne han kritisere.

Men den, der kritiserer brist i samfundet, ender jo alligevel med at sigte mod den allerhøjeste bestyrer af det - og det ad kortere og kortere omveje gennem den satiredigtning, der må gribe efter hele hånden, selv om man kun har tænkt at række den lillefingeren.

Holberg har fundet Falsters satirer for harmløse, når han i fortalen til Skæmtedigtene dels roser »den gode Vens poetiske Skrifter« (hvor *ven* betyder: ven af Andreas Hojer, Holbergs fjende) og gerne tilstår, at 37 hans vers er »honnette og uskyldige« - dels dadler ham ved at sige, at han (Holberg) aldrig har kunnet »approbere Juvenalis eller deslige Poeters *Morosité*, der dræbe Folk med gammel Postil-Moral og *lods communibus* ...«.

Kritikken rammer med nogen ret Falsters tre første satirer fra 1720 og 21. Men med al uskyldig almindelighed har de alligevel et politisk perspektiv, idet alt og alle vurderes ud fra værdien for samfundshelheden - »det gemene bedste«. Det forhold hæver Falster over postilmoralen, og i det ligger også muligheden af et endnu inderligere engagement med retning mod det kontroversielle.

En *optugtelse* er ond, når den gør søn og datter til parasitter i det samfund, over hvilket kongen »vaager Dag og Nat - Og knap har Tid at sove« (str. 69). De *leveregler*, der anbefales så ironisk, belægges med drastiske og uskånsomme eksempler hentet fra adelen, såvel den hårdhændet eksploiterende del som den demoraliserede og degenerede. Den *udenlandsrejse*, som Falster aldrig selv havde oplevet og hvis forløb og resultater han derfor må beskrive med en ikke ringe tilnærmelse til postilmoral og forslidte almindeligheder, ender også i det almene og med politisk perspektiv, idet den unge rejsende vender hjem som et unyttigt, ja skadeligt medlem af det samfund, der har bekostet hans rejse.

Den vellykkede strofe 59: »*Folie d'Espagne* med sin food - Hand spiller, naar hand triner ...« bliver for øvrigt materiale for den, der vil undersøge, om Holberg har lært af Falster.

38

Holbergs fortale er dateret d. 12. jan. 1722, d.v.s. at han har fældet sin dom om Falster uden at kende hans to sidste satirer, i hvilke det politiske engagement først blev rigtig åbenbart. Alene af titlernes sigte mod utidig rangsyge og uforsvarlig *recommendation* høres det, at der i dem er et konkret indhold af politik, og det er både vægtigt og dristigt.

I den sidste af de to går Falster mindst lige så langt som Holberg nogensinde, og da han ikke disponerede over en humor som Holbergs, forekommer han også uforsonligere: man kunne som paradoks hævde, at hans idealisme blev større, fordi hans personlighed var mindre!

Det er symptom på det samme, at hvor Falster taber modet, finder Holberg noget andet at tage sig for.

13.

Da Falster gav sig i lag med farligere emner, blev Chr. Rantzau igen hans gode rådgiver.

Blandt korrespondenterne er han den eneste, der drøfter satirerne med ham - uden falbelader, ganske *sans facon*.

I sit brev af 11.3.1721/14 beskæftiger han sig først med »Disse Tidens onde Optugtelse« og går derefter over til de almindelige vilkår for satyriske skrifter.

Han veed på latin, at fjelighed skaffer venner, men sandheden had, og på fransk, at satirikerer kan komme til at ofre en ven for en vittighed. Derefter kommer det egentlige på hans tunge og urene dansk: Særdeles er det Wanskeligere i disse lande og tider end ellers, jo mindre *Moecenates* og jo større *barbaries*, jo ømmere *Auditorium*; ved disse *Generale reflectiones* bør dog *publicum* inted miste, og vil HE r *Rector* gjøre mig dend ære at lade mig see *Manuscripted* skal jeg med oprigtighed efter beste skiønsomhed melde min betenckning, og huor wit jeg siufnes uden wovelighed kand gaaes.

Det er ord af en sand *vir perillustris!* Den åndsoverlegne mand erkender, at som dannelsesgraden er i disse tider og lande, er det svært at være satiriker uden at blive misforstået, men af hensyn til det umodne publikum selv skal denne art digtning alligevel fortsættes, og for sit eget vedkommende vil han leve op til den forpligtelse, der tilfalder ham som højtstillet person med overblik: ud fra den position tilbyder han samarbejde, idet han vil påtage sig at gennemgå satirikerens manuskript, hvis denne vil gøre ham den ære at lade ham se det.

Det mest bemærkelsesværdige er tilbudet om oplysning om, hvor langt der uden vovelighed kan gås. Uden vovelighed! Deri ligger forståelsen af, at satirikerer *eo ipso* er politiker, Falster allerede med den første satire. Dernæst siger ytringen meget om Rantzau selv. Når man kan gå så og så langt *uden* vovelighed, indbefatter det, at man *med* vovelighed kan og bør gå endnu længere, d.v.s. at der i denne højtplacerede mand sidder en protest, og man forstår, hvorfor Christian d. 6. ikke yndede ham og i sine private breve lod sin uvilje mod ham skinne igennem.¹⁵

Falster har gjort brug af det reelle tilbud. Af brev til ham af 17.2.23/6 fremgår det, at Rantzau faktisk 40 har modtaget manuskripter til satirer fra ham til bedømmelse: Jeg har væred gandske fattig ved at jeg fra anden haand end HE r *Rectors* egen har faaed et tryckt *Exemplar* af *Utidige Recommendationer*, vel havde jeg seet det *Manuscript*, mens *bonâ fide*, ei *afcopiered* det, som noget der dend tid ei endnu var liused tiltenckt.

Heraf ses, at Falster har sendt et manuskript til Rantzau, samt at denne har haft det liggende til bedømmelse, da det, som endnu ikke er tiltænkt lyset, jo indtil videre befinder sig på et foreløbigt og

uafgjort stude.

Men at der også kan være tale om flere manuskripter og da netop manuskripterne til de to udpræget politiske satirer, fremgår af Rantzau's fejlagtige »Utidige Recommendationer«, idet han i den titelangivelse kontaminerer de to: den *utidige* rangsyge og den uforsvarlige *recommendation* blandes sammen til hans forkerte »Utidige Recommendationer«.

Han kender altså dem begge. I kraft af kontaminationen forbliver det uklart, hvilke af de to han her taler om. Men den uklarhed er mindre væsentlig i forhold til den sandsynlighed, at han har inspiceret dem begge to på beddingen, før de løb af stabelen.

Falster har anset samarbejdet med Rantzau som en kaution. Men forsigtig, som han var, har han med den sidste af de fem satirer ment at have nået, hvad der for ham var den yderste grænse af det vovelige, og dette har i forbindelse med hans nye værdighed som kgl. embedsmand bevæget ham til at holde inde. Fra 41 nu af vil han kun hellig sig, hvad der er værdigt for en alvorlig mand.

I det følgende brev fra Rantzau fra nytår 1724/1725 tales der nu heller ikke længer om nogen satiredigtning. Rektoren berømmes for sin »høye Lærdom, Priiselige og opbyggelige Lif og Lernet, samt uendelige arbejdsomhed«. Dette er embedsmandsdyder. Men det synes at være den Falster, der var før embedsmanden, Rantzau har for øje, når han med klang af farvel til noget og overgang til noget andet slutter med at bede Falster om, at »dend samme gode *opinion* og fortrolighed HEr Rector hidtil har haft til mig, maatte mig ligeledes her efter Reservéris«.

Senere har den udmærkede mand som den eneste opfordret Falster til at fortsætte satiredigtningen. I et utrykt brev af 13. 1. 1725 skriver han, at han i det nye år vil »ønske os nogle nye Skrifter fra Hr. Rectors Haand, og at af de forige kand vi ei andet end der af vente os nye fornøelse og opbyggelse ...«.

Men Falster lader sig ikke lokke. Han er ikke længer så villig, som da han begyndte.

14.

Filosofien i »Dend U-tidige Rang-syge« - det første og blidere af de to udpræget politiske digte - er den, at personligheden skal gøre sig gældende ved sin egenværdi. Falster kunne ikke ane, at den filosofi engang skulle komme til at reducere en salvet monark til borger Louis Capet, og havde han vidst det, ville han være meget forfærdet tilbage.

For ham er det et sokratiske anliggende. Man skal 42 kende sig selv i sin begrænsning, og stræben efter det kan ingen ydre magt hindre: det står til én selv at modstå fristelsen i det tilbud om lånte fjer, regeringen havde fremsat med forordningen om borgermænds adgang til titelrang.

Det er Frederik d.4.s rangforordning af 11.febr. 1717, der er baggrunden for denne satire, som for Holbergs »Den honette Ambition« (trykt 1731, spillet 1747. Samtiden har altså kun kendt Falsters kritik af rangsygen - ikke Holbergs).

Den, der modstår fristelsen, bevarer ikke alene sin selvagtelse - han sparer også de tredive dukater (str. 4), som må udredes til de »høye Venner« med adgang til lodderne og mekanikken (og når det netop er tredive, forstår man, at det er Judaspøge, som det lavere jeg betaler for at få forrådt det højere!).

I fortrydelse over at stå tilbage for de andre begynder digteren med at ville være lige så naragtig som de. Men så besinder han sig:

Hvad skam er det for en Person
Sig selv bekiendt at være,
Og efter sin *Profession*
Sit Nafn og Titel bære?

Mens han fortsætter sin kritiske iagttagelse af de andre, slår han sig for sit eget vedkommende fuldkommen til ro i bevidstheden om, at titel og rang ikke kan lægge en alen til nogens vækst:

Med sligt jeg ikke spørge vil,
Jeg heller rolig sidder,
Saa maa min Nabo blive til

En Greve eller Ridder.

43

Men filosoffen er kun et menneske. Dybderne i ham er slet ikke overbevist, og i det følgende digt om »Dend Uforsvarlige Recommendation« springer han op fra sit rolige sæde, grebet af harme ved at se, hvorledes frække lykkejægere trænger det sande værd op i krogen for selv at indtage dets plads og sole sig i ufortjent velfærd.

Det, der gjorde den skamløse jagt mulig, var det patron-klient-system, som enevælden måtte føre med sig, da den ikke kunne administrere uden at udparcellere sig selv i enklaver, lokalt autonome som den selv. Monarken kunne jo ikke være allevegne, han måtte benytte sig af repræsentanter, der var uden for hans umiddelbare kontrol og som ikke havde den samme rene og ædle vilje som han.

Det uvæsen havde været vilkåret for Falster selv, og i sine lejlighedsdigte følger han sig efter dets praksis. Men her i denne satire drager han til felts imod det i rimelighedens, retfærdighedens og den berettigede selvfølelses navn.

Idet han gør sit digt til en debat som dem i det latinske hovedværk, tager han til orde for en uddannelsespolitik, der i tide kan standse de uværdige, og man mærker sig, hvorledes han, der selv havde specialiseret sig i skolemandens gerning, i sit digt indfører en hidtil ukendt faglig specialisering ved at tale om juristen, lægen, den statsretkyndige (str. 13-14), skønt universitetet dengang ikke kendte andre embedseksaminer end den teologiske.

Da han lader en udenlandsk magister give eksempler på den danske studerende ungdoms lave faglige 44 niveau, skærer det ham i hjertet, at han må give kritikeren ret. Men kongen er uden skyld, hvad han dokumenterer ved at fremdrage hans forordning om, at ingen må ansættes eller forfremmes uden gennem en *forsvarlig* recommendation. Denne forordning er vel et es - men det hører hjemme i en anden farve end den, i hvilken der spilles: hele det øvrige digt skildrer, hvorledes systemets storfolk beforder deres protegéer ved hjælp af den *uforsvarlige* recommendation, og den opnås ikke alene i herrens audiensgemak, men også og måske bedre i fruens boudoir eller tjenestepigens køkken.

Da Falster dukkede op »som Tilsynsmand« i gruppen af elever, der studerede Jacob Worm, måtte han over for sine disciple tænke sit embedes tanker. I digtet gentager han Worms og de unge menneskers kritik, men som sin egen. Hvad han måtte holde tilbage over for eleverne, gør sig nu gældende som et opvæld af følelser og forestillinger om menneskeværd, til hvilke først senere tider har fundet de rette ord.

Han, der på latin kalder sig *ingenuus* - fribåren -erindrer med skam og harme situationer fra den danske virkelighed, da han havde måttet »stå sig lam og krum i Audiens-Gemakket« (str. 51).

Enhver skal gøre sin gerning på sin plads, men ikke af den grund gøres mindre, end han er i sig selv.

15.

Men til harmoni kom Falster ikke. Det personlige digt »Om falske Venner« fra 1739 viser et uforløst 45 nag hos ham, der stammede fra patron-klient-forholdet og holdt sig livet igennem - men vistnok på trods af al ret og rimelighed.

Forholdet er så besynderligt, at en forklaring er svær at finde. Men da det blev begivenheden i hans liv, giver en detaljeret redegørelse bedre end noget andet et indblik i de vilkår, tiden bød en natur og stræben som Falsters. Selv om mange af detaljerne er nødvendige som forklaring af digtet om de falske venner, er det ikke dette relativt ubetydelige digt, der er forklaringens genstand: det er Falster selv.

Holbergs tredje verskonkurrence i 1739 havde emnet *Amicus certus in re incerta cernitur* - den visse ven erkendes i det uvisse forhold, d.v.s. i nøden skal man kende sine venner.

Emnet blev incitament for Falster. Han, der siden 1722 ikke havde skrevet nogen satire og ingen udgivet siden 1730, tilskyndes nu til at skrive og indsende den satire, som Holberg offentliggør uden titel i sin »Tredie Prøve af Ziirlige og smukke Danske Vers«, 1739, og som i Rahbeks indsamling af Falsteriana i »Minerva«, 1797, fik titlen »Om falske Venner«.

Digtets anden episode genoptager tråden fra »Dend Uforsvarlige Rekommodation« med en skildring af,

hvorledes en patron har bedraget ham. Vedkommende havde lovet at hjælpe ham, så snart lykkens dør blev åben, men holdt ikke løftet. Falster fik ikke den lovede recommendation, idet patronens protégé og slægtning blev recommanderet på hans bekostning:

46

Jeg troede ham paa Ord og Eed,
Men see mig siden feylte
Hans gode Paaskrift og Beskeed,
Da til en Brud jeg beylte,
Hand lunken skrev paa min Supplik,
Hand stræbte for sin Egen,
Og voldt, at jeg derover gik
med Kurven udaf Legen.

»Da til en Brud jeg beylte« betyder: da jeg søgte om at blive rektor, jvf. de »Brude-Vers til sit eget Brøllup, holdet med Riber Dom-Schole ved sin Indtrædelse til Rectoratet A° 1723«, som Falster skrev til den højtidelige indsættelse og udgav i eget navn.

Da Falster var blevet designeret til rektor, dukkede der et problem op af største betydning for hans fremtidige gerning: brudens medgift, rektorgagen.

Fra gammel tid havde det været sådan i Ribe, at rektorembedet og embedet som konrektor var slået sammen til ét, således at rektoren besørgede begge funktioner og derfor nød indtægten af begge embeder. Men det havde biskop Oksen fået ændret. Skønt den dygtige biskop kun var ét år i Ribe, havde han straks grebet ind i den hensygnende skoles forhold og ud fra hensynet til dens tarv fået kongens samtykke til, at de to embeder blev adskilt og beklædt af hver sin mand, hvorefter der i 1712 udnævntes en ny rektor (Sirich) og en ny konrektor (Falster), og i kraft af reformen og Falsters indsats kom skolen i flor igen.

De nye forhold betød dårlig økonomi for rektoren, og derfor søgte Sirich også gentagne gange væk, indtil 47 det i 1722 lykkedes ham at frelse sig ind i et præstekald - hvorefter det rektorat blev ledigt, som Falster nu var udset til.

Men skulle ordningen med de to embeder som adskilte fortsat bestå, ville Falster blive forfremmet til en fattigdom, som han ikke kunne komme ud af igen. Han møder her en konsekvens af den idealisme, der havde fået ham til at vælge skolemandens gerning som den eneste. Da de andres retræte til et præsteembede ikke stod ham åben, tvinger nødvendigheden ham til at gøre en af de høje herrer med indflydelse opmærksom på dette handicap i følgende brev, der samtidig kan gælde som eksempel på den klient-stil, han må bruge:18

Naadigste Herre, jeg må endog ydermeere klage denne min Nød for Deres Høygrevelige *Excellence*, at jeg ikke haver lagt mig efter andet end de slags Studeringer, som hører til en Schole, saa at jeg, ifald denne Benaadning skulde negtes mig, er ulyksaligere end andre, hvilke kand søge Forandring ved Prædike-Embedet til Deres Underholdnings Forbedring.

Falster, der kun har villet tjene én brud, søger kongen om, at de to embeder igen må blive forenede, mod, at han på egen bekostning lønner en subrektor, der ikke får status som conrektor, og hvis (af Falster afholdte) aflønning er så meget mindre end conrectorens, at der bliver en difference til rectorens fordel og frelse.

Ansøgningen fremsendes ad kommandovejen. Biskop Thura lover fuld støtte til dens fremme - og så skulle alt være i bedste gænge.

48

Men hvad sker? *Sed quid fit?* - som det hedder ildevarslen i Hans Hansens »Commentariolus«, der her er en primær kilde, idet der er grund til at antage, at hvad der er af fakta i hans blomstersprog, beror på oplysning fra Falster selv. Da han om et af leddene i historien om de to embeder bemærker: »... hvad jeg ofte selv har hørt Falster snakke om« (*quod ipse ego Falsterum sæpius prædicantem audivi*), har han også hørt Falster snakke om de øvrige, så hvad Hans Hansen meddeler, må betragtes som identisk med Falsters egen opfattelse.

Ifølge Hans Hansen har biskoppen efter verdens sædvanlige gang to grunde til sit løftebrud: en smuk - og en sand!

Sed quid fit? Jo, førstemanden (*præsul*) skifter sind og beslutter, at der skal medgives Falster en konrektor. Belært af en svunden tids eksempel har den betænksomme biskop indset, at uden en hjælper, der i lige grad kan trække med på åren, vil skolebyrden blive for tung for Falsters skuldre. Da han derfor i sit eget hus ligesom finder fløjten ved kilden, som digterne siger, og ser, at han fra sin hustrus skød jo har modtaget den, der kan blive en velskikket fælle for rektoren og efterfølger af konrektoren, nemlig sin ædle

søn magister ALBERT THURA, alt nu blomstrende i begavelsens, lærdommens og god virksomheds hæder, ville han hellere drage omsorg for skolens og sit afkoms tarv samtidig end for Falsters anliggende alene (... *saluti scholæ et sobolis simul quam unius falsteri rebus consulere maluit*).

Berøvet støtte fra den beskytter, i hvis hånd og 49 magt hans sag la, gav Falster ikke op. Han satte andre patroner i bevægelse - men forgæves! Kongen fandt biskoppens ønske rimeligt og agtede at følge hans indstilling til fordel for sønnen.

Da alt håb synes ude, vover Falster det yderste. Uden nogens vidende rejser han til København, besluttet på, at han aldrig vil vende tilbage til sit embede, medmindre han får sit ønske opfyldt. I København byder den højfornemme Frederik Rostgaard hans ængstelse den blideste trøst og tilflugt (og her er det, Hans Hansen indskyder sit: »... hvad jeg ofte selv har hørt Falster snakke om«) - og så kommer der skred i sagen!

Kort fortalt lykkes det Rostgaard at bevæge gehejmeråderne Georg v. Holstein og Christian v. Lente til at tale Falsters sag i Konseillet, hvorefter der til alles forundring sker det, at kongen ændrer en allerede truffen beslutning. Sagen omgøres og afgøres nu, som Falster ønskede det: de to embeder sammenlægges igen, Falster kunne rejse hjem med sin fremtid sikret, og nogle måneder senere (d. 16. juli 1723) blev han »inaugureret«, d.v.s. højtideligt og under offentlig akklamation indsat i sit embede af biskop Thura.

Så vidt Hans Hansen.¹⁹ At han gengiver Falsters opfattelse, ses også af, at denne i discurs XIX i 1. part af *Amoenitates* har givet en tilsvarende fremstilling, dog med den mildning, at biskoppens ændrede beslutning her siges at komme til veje »ved et synderligt guddommeligt Raad og Tilskyndelse, visselig ej ved nogen Tilfældighed«. Men da 1.part udkom i 1729, var biskoppen jo også endnu i live og i embede (til 1731).
50

Men i digtet fra 1739 om de falske venner kommer det frem, hvad Falster virkelig mener. Her åbnes der for sluserne.

Når han her ender historien om sin falske ven med en tak til de mægtige, der hjalp ham »i Havs- og Skibbrud-Nøden«, og tilføjer: »Bemelte Herrer ere nu / I Graven, Een undtagen ...«, stemmer det med, at Lente var død 1725, Holstein 1730, medens Rostgaard stadig var oven mulde (til 1745), og derved bekræftes det atter en gang, at det efter Falsters overbevisning er gået således til og ikke anderledes: biskop Thura havde vist sig som »en Velynder, hvis Haand og Hierte var spedalsk« (str. 40).

Men er det gået således til?

Næppe. Alt andet taler så klart og vægtigt imod, at det ser ud til, at Falster livet igennem har båret falsk vidnesbyrd mod sin næste. Hans Hansen blev ansat ved Katedralskolen i 1750, så hvad han har hørt Falster fortælle om sin falske ven, har han hørt i dennes to sidste leveår.

Og skyggen over Falster bliver mørkere endnu.

Når han har troet sit nag velbegrundet, må det undre som uforståeligt, at han kort efter hjemkomsten kan tale om »voris retsindige Biskop«²⁰ og i »Brude-Versene« ved indsættelsen henvende sig således til ham:

Tak, Biskop Thura, som har ønskt for lang Tid siden
I denne Egte-Stand at sette mig med Tiden,
Du sørget har for mig med Hierte, Mund og Pen,
Gud lade det gaa Dig og Dine vel igien!

51

Hvorefter han ikke alene går ind i et fortrinligt samarbejde med den formentlige løftebryder, men også gang på gang fremsætter ytringer af beundring og taknemmelighed for endelig at hædre hans minde med et hæfte af salmer, da Højærværdigheden i 1731 sørgeligst blev gelejdet til sit sidste hvilested af en højjanseelig, christelig forsamling.

På baggrund af naget i hjertet synes den adfærd at belaste ham med rollen som øjentjener.

Falsk vidnesbyrd, øjentjener - det er en kedelig historie. Skal han reddes ud af den, må man gå længere end Kornerup, der nøjes med at sige, at affæren er »et noget dunkelt Punkt« i Falsters liv, for til sidst at slå sig til ro med, at der synes »at være blevet en Brod siddende i Falsters Hjerte«.²¹

Skolens historie kan forsvare at blive stående ved det - men litteraturens ikke. Den må søge at løse det problem, om satiredigteren skulle rammes af sin egen satire, eller om der kan findes et forhold, der retfærdiggør ham i modsigelsen.

16.

Da Chr. Bruun udgav sine *Falsteriana* i 1869, havde det indsamlede materiale givet ham grund til usikkerhed m.h.t. Falsters ret til nag (s. 8) og til sidst til velgrundet tvivl (s. 161-62).

Efter Kornerups senere og omfattende undersøgelser findes der i de officielle akter »ikke Antydning af Støtte for Falsters Antagelse«. Men da hjemmelsmanden for den - Hans Hansen - synes pålidelig, tør Kornerup ikke skyde den af ham meddelte efterretning 52 til side, så idet han tager hensyn til det ene som det andet, kommer han til det resultat, at satiren »Om falske Venner« i hvert fald indeholder en afspejling af Falsters subjektive opfattelse af hændelsesforløbet i 1723.²²

Det er naturligvis så sandt, som det er sagt, men det klarer ikke dobbeltspørgsmålet om, hvordan Falster for det første kunne tro sig svigtet, når han ikke blev det, og for det andet takke og beundre den, som han antog for løftebryder.

Med hensyn til det faktiske forløb må det vistnok stå fast, at Falster ikke er blevet svigtet. Efter Kornerups eget materiale er det mer end sandsynligt, at sagsbehandlingen har været uangribelig i alle instanser, i sidste endog rosværdig ved sin skønsomhed og menneskelighed.

Kongens afslag i første omgang var velmotiveret: da den adskillelse af embederne, som var foretaget efter forslag af biskop Oksen, havde ført til skolens opblomstring, ville en genindførelse af sammenlægningen jo blive en forandring til det gamle, d.v.s. det værre.

At kongen derefter lod sig ombestemme, tjener ham til ære og viser, hvor anset og respekteret Falster i virkeligheden var.

Biskop Thuras indstilling til kongen anbefaler Falsters ansøgning om sammenlægning i stærke og varme ord, der virker aldeles ægte.²³ Den har de to gehejmeråder fulgt op med yderligere understregning af, at med en personlighed som Falsters ville en sammenlægning ikke indebære nogen risiko i hans 53 tid, samt af, at den var nødvendig, hvis han fortsat skulle holde skolen i flor.

Kongen er da kommet til at indse, at forudsætningen for skolens trivsel er Falsters trivsel, hvorefter han lader Oksens reform midlertidig falde, vender tilbage til Thuras indstilling og afgør sagen i overensstemmelse med den, d.v.s. efter Falsters ønske og ansøgning. Det er for øvrigt interessant at se, at hans henvisning til sit handicap som ikke-teolog har været et argument til hans fordel.²⁴

Den skændighed fra Thuras side, Falster antog, er ikke forekommet. Monarken har på intet tidspunkt overvejet et forslag til fremme af en biskoppelig nepotisme, da et sådant ikke har eksisteret andet sted end i Falsters opskræmte fantasi.

Men just i den opskræmthed ligger begyndelsen til en forklaring og et defensorat. Beslutningsprocessen gik jo hen over hovedet på ham: følgelig måtte han tro, hvad han troede - og gjorde det!

Som han forstod affæren, var den et sammenstød mellem hans idealitet og den virkelighed, som idealet burde besejre.

På latin kunne han forme en samfundskritik så uforbeholden og skarp som denne:²⁵

»Sådan er vor vanartede Tidsalders Natur, at vi yde Fyrsterne, Velynderne, de Mægtige en (med Skam at sige) fast guddommelig Hæder.«

Sagen om sammenlægningen ser han i lyset af denne kritiske idealisme.

Idet afgørelsen trækker ud, søger han efter en årsag til forhalingen, og da der efter tidens forhold ikke var 54 adgang til direkte rapport, aktindsigt o.lg., er han udelukkende henvist til private gisninger, og da han i kraft af dem mener at finde årsagen hos en af de velyndere (biskoppen), som vi med skam at sige yder en fast guddommelig hæder, omsætter han sin idealitet til handling.

Med rejsen til København går han til modstand, idet han for denne ene gangs skyld suspenderer sin loyalitet: da rejsen ifølge Hans Hansen blev foretaget »uden nogens vidende« (*omnibus inscientibus*), blev den foretaget uden tilladelse af biskoppen og var altså en embedsforseelse - men en embedsforseelse i ideens tjeneste, retfærdiggjort af resultatet.

Antager man en sammenhæng som denne, får man en naturlig forklaring af den ihærdighed, ja

urokkelighed, hvormed Falster livet igennem holdt fast ved sin gale tolkning: han ville for ingen pris af med den! Den var en af omstændighederne fremkaldt livsløgn, som han opretholdt gennem tykt og tyndt for sin selvagtelses skyld. At fastholde den historie og ved hyppigt gentagne lejligheder fortælle den i den fortrolige kreds (jvf. Hans Hansens: »... hvad jeg ofte selv har hørt Falster snakke om«) var jo en bestyrkelse i det egentlige: han havde kæmpet med Dragen og overvundet den, og det måtte han hviske i sivene!

Endvidere får man en lige så naturlig forklaring af, hvorledes han umiddelbart efter og altid senere kunne forholde sig ærbødigt beundrende over for den biskop, han troede sig svigtet af i et afgørende forhold.

Hjemkommen til Ribe kunne han ikke gå til ham og sige: »Det kunne du ikke være bekendt!«, lige så 55 lidt som han kunne skaffe sin krænkelse luft ved noget af de gængse mimiske midler - afmålthed i sin hilsen, en vis stivnen i trækkene, kulde i blikket o.s.v.

Der indtræder da en velkendt psykologisk konvertering, idet den positive aktion tvinges til at gå under jorden, hvor den antager form af negativiteten i noget, der så resten af livet kommer til at fungere som afledning og sikkerhedsventil. Dets vedvarende eksistens er jo veldokumenteret, og da det er en frelsende illusion, opretholdes det, uden at ejermanen føler trang til korrektur og verificering. Ja, der er næppe heller noget i vejen for, at han kan fastholde illusionen og samtidig pragmatisk anse biskoppen for en udmærket mand - hvad han faktisk var.

En mere almindelig betragtning fører til samme resultat.

Som tidens vilkår var, kunne Falster ikke omsætte en protest i det indre til en protest i det ydre uden at løbe en risiko, der hurtigt kunne blive uoverskuelig (jvf. Jacob Worm), og når den ydre protest var udelukket, blev der ikke andet tilbage end dens diametrale modsætning. Den vælger Falster, og den, der nu vil bebrejde ham det, må indse, at han selv dengang antagelig ville have valgt som han. Deri ligger forståelsen - og tilgivelsen.

Da Falster fik tilbudt et professorat, afslår han med en idealistisk begrundelse, der indeholdt kritik af Universitetet.²⁶ Men Holberg spiller med kortene, som han får dem: han overtager gerne professoratet i et fag, han foragter (metafysik), men klarer frisag med en grov akademisk spøg.²⁷ 56 Vort væsen er vor skæbne. Falster havde ikke i sin natur den Henrik-side, der tillod Holberg at akkomodere til det bestående med sig selv i behold.

17.

Falsters sidste satire, »Den latinske Skriverstue« fra 1742, har forbindelse tilbage til den sidste af hans latinske discurser - den, der slutter 3. part fra 1732 og har titlen »Om den gemene Mands Fortrin i Fornuft«.

I begge forekommer der et tvangfrit samvær, under hvilket man lægger latinen til side til fordel for modersmålet. I satiren er samlingsstedet posthuset, hvor man kommer for at høre nyt og passiare om dit og dat. I discursen angives de tilstedeværende som »jeg og nogle præster«, i satiren som »Mænd med Kappe eller Krave« (str. 27), d.v.s. studerede folk med eller (endnu) uden attestats.

Men hertil kommer noget helt nyt. Medens Falsters forgrundsfigurer hidtil har været fødselens, rangens, titlens eller lærdommens *honoratiores* på godt og ondt, indføres i den sidste discurs og den sidste satire en ulærd borgermand som person af betydning.

Den Lars Gram, der i et eksemplar af *Amoenitates* har tilskrevet et stort antal randnoter med værdifulde personalia, oplyser, at den pågældende er en Ribeborger ved navn Anders Jensen Mahler. Kornerup, der hellere vil forstå det latiniserede mellemnavn som det danske Hansen, meddeler yderligere, at den pågældende var købmand, at han og hans hustru havde betænkt Katedralskolen med et legat, samt at han var 57 Falsters svoger (hans hustru var som Falsters født Baggesen).²⁸

Medens satiren bliver et lejlighedsdigt med spredte indfald, samler discursen sig om én tanke: den gemene mands fortrin i fornuft.

Som Holberg i »Erasmus Montanus« (trykt 1731, spillet 1747) overvejer Falster studeringernes rette frugt for at komme til det resultat, at de er at finde hos dem, der slet ikke har studeret! Medens de lærde med deres ubestandighed, deres ærgerrige usamdrægtighed og sligt er det falske guld, er den ulærde det uforarbejdede, men rene og lutrede sølv. Hvis den tilstedeværende købmand vil forblive i sin ulærde

borgerdyd, er han det bedste medlem af samfundet og det lykkeligste menneske, og henvendt til ham slutter Falster: »Du vil da være mig en levende Historiebog, et helt Biblioteque, der er mig dyrebarere og ærværdigere end alle Bind i min hele Bogsamling«.

En patos af den art er ikke med i satiren. Men til gengæld er borgermanden levende og virkelighedstro. Han indser nok, at hvis han havde fået latinsk oplysning under en fornuftig mand (som ikke er fjern!), kunne det have gavnet ham i hans forretning, men på den anden side har han øje for de lærdes tomme naragtighed, og derfor er han betænkelig ved at lade sin »lille, skelmske Ole« komme i den latinske skole, for så bliver han nok lige sådan. At komme dér er drengens eget heftige ønske, næret af den erhvervsvejledning, han har opsamlet ved at se, hvorledes forvalter Lamberts sønner ad den vej er blevet sekretærer!

58

Så er det emne udtømt, hvorefter satiren går videre - anekdotisk springende. Da Falster endelig selv tager ordet med den pondus, han har erhvervet sig gennem årene som centrum i slige kredse, bliver hans fægtning også ret spredt. Det går ud over verdslige som gejstlige. Hovedstødet rettes mod de sidstes ufordragelighed og hykleri - emner, som han før har behandlet både på latin og dansk og mindst lige så uforbeholdent - hvorefter der brydes brat af med det *Adieu, Messieurs!*, der er den franske ækvivalent til hans, latinske brevstils *Vakte!*

18.

Denne sidste satire er ikke udtryk for nogen afsluttende livsbelysning, og det var den sidste discurs næppe heller.

Ganske vist har Vilh. Andersen i sine »Tider og Typer« (»Erasmus«, II, 2. 29) ladet sig bevæge til at antage, at man i denne sidste discurs også finder den sidste grund til, at Falster så tidligt gav afkald på litteraturen: han behøvede den ikke mere, d.v.s. han opgav litteraturen for livets skyld. Men Falster har ikke således ladet en smule filolog og digter gå tabt, for at et menneske kunne blive bevaret: ikke alene forekommer det i sig selv usandsynligt - det modbevises også af hans omhyggelige arbejde med det store danske digt om Frederik d. 4. og med introduktionen til hans latinske *Philosophia Coelestis*. Begge arbejder stødte på modstand og strandede, det ene i 1737, det andet i 1741, så når man ikke hørte hans røst, var det ikke fordi han ud af en højere visdom havde besluttet sig at tie, men fordi andre gjorde ham tavs ud af en lavere.

Dertil kommer, at denne sidste discurs som så mange af de andre kan være udsprunget af en bestemt lejlighed med en dertil knyttet øjeblikkelig stemning: denne fremhævelse af den gemene mands fortrin i fornuft kunne være reminiscenser af den lærde rektors festtale for svogeren og legatstifteren!

Vil man Falster nær på livet og se, hvad der gennem de skiftende stemninger havde fæstnet sig til varig holdning og livsbelysning, skal man ty til discursen »Paradoxe Meninger til Brug i det daglige Liv« (2. part, VI).

Også her prises »den bedre Del af de gemene Folk« som en højesteret. Men med kvalitetsbestemmelsen *den bedre del* er det igen *ikke folket*, der prises, men den *dyd*, som gør denne del til den bedre.

Om det forhold til denne verdens mægtige, der altid indeholdt en udfordring af Falsters idealitet, indrømmes det, at de fornemmes gunst er nødvendig. Men vær forsigtig! Thi disse mægtige er ligesom ilden, der ikke meddeler de fjernere nogen varme, men gør *dem* fortræd, som kommer for nær. Lyt til Prometheus, som sang til den satyr, som ville omfavne og kysse ilden, da han så den første gang: »Du vil da fluks dit Skæg begræde, Bukkeben! / Rør ej ved Ild! den til at svide er ej sen.«

Hans Hansen fortæller i sin »Gommentariolus« (III, pag. 13), at Falster hjemme i sin stue havde en skærm stående foran kaminen med et billede af den satyr, der ville omfavne ilden, og den danske indskrift: »Kom ikke for nær til din Overmand!«.

60

Det kompromis mellem ideal og virkelighed var Falsters livsvisdom.

Efter tidens forhold kunne det være en rimelig og livsklog devise. Men for os, der er så heldige at leve på den rigtige side af Holberg og Falster selv, klinger den vel meget af vemodig resignation.